

10. Беляков А. А. Классификация преступлений, связанных со взрывами / А. А. Беляков // Вестник криминалистики. – 2003. – Вып. 3 (7). – С. 45–53.

Надійшла до редколегії 18.05.2012

ПЧЕЛИНА О. В. ОБЩЕПРАВОВАЯ И КРИМИНАЛИСТИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА УГОЛОВНЫХ ВЗРЫВОВ

Раскрыто содержание уголовных взрывов и осуществлена их классификация. В соответствии с особенностями механизма совершения уголовных взрывов представлена их криминалистическая характеристика.

PSCHELINA O. GENERAL AND LEGAL AND CRIMINALISTIC CHARACTERISTICS OF CRIMINAL EXPLOSIONS

The content of criminal explosions is revealed and their classification is realized. The criminalistic characteristics of criminal explosions in relation to the special features of the mechanism of such crimes is given.

УДК 343.8(477)

К. П. РУБАН,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри кримінального права та кримінології

факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства та дізнання

Харківського національного університету внутрішніх справ

СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНІ ТА ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Розкрито зміст спеціально-кримінологічних та індивідуальних заходів протидії злочинності в місцях позбавлення волі. Наведено види зазначених заходів, які використовуються правоохоронними органами та недержавними організаціями. Надано характеристику виховному впливу на свідомість, почуття, волю засуджених осіб.

З огляду на проведення суттєвих реформ системи виконання покарань в Україні в цілому відповідно удосконалюються та з'являються нові шляхи протидії злочинності у місцях позбавлення волі (далі - МПВ). Запобігання й припинення злочинів переносяться на ті стадії розвитку злочинної поведінки, які характеризуються або виникненням наміру вчинити злочин, або коли поведінка деяких осіб здатна його викликати, або коли злочин уже почав фактично вчинятися [1, с. 212].

У сучасній кримінології розроблення системи протидії злочинності завжди привертало увагу фахівців різних галузей права. Значний внесок у загальну теорію і практику протидії злочинності зробили О. М. Бандурка, В. В. Голіна, Н. О. Гурторова, Л. М. Давиденко, І. М. Даньшин, О. М. Джужа, А. Ф. Зелінський, А. П. Закалюк, Я. Ю. Кондратьєв, І. П. Лановенко, О. М. Литвинов, С. Ю. Лукашевич, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, В. М. Трубников тощо. Зазначені питання також досліджували російські вчені Г. А. Аванесов, А. І. Алексєєв, А. І. Долгова, Н. Ф. Кузнєцова, Г. М. Мінковський тощо.

Незважаючи на відносну розробленість даної теми, у науці існує низка проблемних питань, передусім пов'язаних із удосконаленням існуючих заходів протидії злочинності в МПВ, зокрема їх класифікації та змістовного наповнення.

Метою статті є надання авторського розуміння понять «спеціально-кримінологічні заходи протидії злочинності у МПВ» та «індивідуальна профілактика вчинення злочинів у МПВ», розкриття основних засобів протидії злочинності у МПВ на зазначених рівнях, а також суб'єктів їх здійснення.

Спеціально-кримінологічні заходи протидії злочинності в МПВ відрізняються від загальносоціальних тим, що діють на тактичному, а не на стратегічному рівні. Водночас спеціально-кримінологічна профілактика містить у собі заходи загального характеру, а також індивідуальну профілактику злочинів, що охоплює запобігання злочинам, які плануються та підготовлюються, а також припинення розпочатих злочинів. У цьому ракурсі поняття спеціальної профілактики злочинів є збірним і комплексним.

Складність у вивченні протидії пенітенціарній злочинності полягає в специфічності предмета дослідження, оскільки заходи протидії злочинності в МПВ спрямовані на спецконтингент таких місць, тобто осіб, які вже відбувають кримінальне покарання за вчинений злочин і для яких девіантна поведінка є прийнятним способом вирішення різноманітних проблем (від проблем міжособистісних стосунків до «вирішення» соціальних і матеріальних питань) [1, с. 198].

Спеціально-кримінологічні заходи протидії злочинності в МПВ - це здійснення спеціалізованими державними органами та недержавними установами заходів, спрямованих на виявлення, усунення або нейтралізацію причин та умов учинення злочинів у МПВ та здійснення профілактичного впливу на осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі.

Серед спеціально-кримінологічних заходів протидії злочинності в МПВ у вітчизняній кримінологічній літературі [2, с. 298] називають такі:

1) здійснення постійного оперативного (в тому числі й за допомогою технічних засобів) контролю за криміногенними зонами в установах виконання покарань, при чому оперативний контроль неможливий без належного технічного оснащення;

2) проведення комплексних профілактичних операцій в установах виконання покарань за участю всіх підрозділів, залучення сил і засобів інших міністерств;

3) реалізація заходів протидії професіоналізації та консолідації злочинців, особливо серед тих, хто відбуває покарання за насильницькі та корисливо-насильницькі злочини, а також серед жінок і молоді;

4) забезпечення психологічної підтримки засудженим, які відбувають покарання в МПВ (особливо в період пенітенціарної адаптації), орієнтування їх на свідомий вибір позитивного шляху відбування покарання, своєчасне блокування неформальних стосунків із засудженими з антигромадською спрямованістю;

5) використання необхідних заходів щодо виявлення осіб, які потребують психологічного, клініко-психіатричного або іншого обстеження з метою запобігання й усунення чинників, що травмують психіку [1, с. 86]. Слід зазначити, що для реалізації даного заходу потрібні фахівці-психологи, психіатри, використання спеціальних лікувальних препаратів, відповідно без фінансової підтримки (державної, міжнародної) впроваджувати такі заходи неможливо;

б) удосконалення постпенітенціарної практики, контролю, зокрема створення спеціальної служби пробації з нагляду за особами, які звільнилися з МПВ, та надання їм підтримки й допомоги. У цьому аспекті особливого значення набуває саме взаємодія установ пенітенціарної системи із громадськими організаціями.

Вищезазначений перелік, безумовно, не є вичерпним, нами виділено окремі важливі аспекти, які пов'язані з реалізацією даних спеціально-кримінологічних заходів.

Крім того, слід зазначити, що співробітництво громадських організацій з органами та установами виконання покарань здійснюється, як правило, на підставі відповідної угоди. Станом на 1 січня 2011 р. всього 203 громадські організації на постійній основі співпрацюють із регіональними управліннями та установами Державної пенітенціарної служби України (далі - ДПтС України) [2, с. 297]. Представники громадських організацій можуть у встановленому порядку відвідувати установи виконання покарань, вивчати в межах своєї компетенції стан матеріально-побутового та медико-санітарного забезпечення засуджених і стан дотримання прав людини. Для відвідання установи виконання покарань громадська організація заздалегідь (як правило, не пізніше ніж за сім днів) повідомляє територіальний орган ДПтС України про дату, час та мету відвідання, роботу програму, членів громадської організації, які мають відвідати установу. У разі відсутності можливості відвідання установи територіальний орган ДПтС України надає громадській організації обґрунтовану відповідь та пропозиції щодо інших можливостей відвідати установу.

Активізація традиційних і запровадження нових форм участі громадськості у справі поліпшення виховної роботи серед засуджених сприяють підвищенню рівня профілактичного потенціалу в МПВ. Профілактична діяльність у МПВ може спиратись на методи нейтралізації криміногенних явищ, деалкоголізації й девітимізації, руйнування кримінальної субкультури, кримінально-правового утримання від учинення злочинів, медико-реабілітаційну допомогу.

Особливої уваги заслуговує *індивідуальна профілактика вчинення злочинів у МПВ*, яка є системою цілеспрямованого виховного впливу на свідомість, почуття, волю засудженої особи з обов'язковим застосуванням засобів педагогіки для формування в неї позитивних якостей, стереотипів і звичок законотворчої поведінки, а також усунення, нейтралізації та

блокування негативних якостей, антисуспільних намірів [2, с. 299].

Розглядаючи індивідуальну профілактику вчинення злочинів у МПВ, зупинимося на окремих заходах та суб'єктах, які мають їх виконувати. Так, на злочинну поведінку та її мотивацію значний вплив мають психічні аномалії, оскільки вони заважають виховному впливу на злочинців у МПВ [3, с. 6]. Самі по собі психічні аномалії не є мотивами при скоєнні злочину, втім, їх наявність у засудженої особи дозволяє віднести її до особливого типу, який має характерну поведінку та спосіб життя. Суб'єктами щодо виконання такого заходу індивідуальної профілактики можемо назвати лікарів-психіатрів. Проте навіть декілька лікарів-психіатрів (а як правило, всього один за штатним розкладом) в окремо взятій колонії не зможуть фізично впоратися з перевіркою, виявленням та профілактикою всіх засуджених, які мають психічні аномалії, адже загальна кількість засуджених в Україні становить 153 тис. 800 осіб, які утримуються у слідчих ізоляторах та установах виконання покарань [4]. При цьому результати окремих досліджень дають змогу стверджувати, що в Україні особи із психічними аномаліями в межах осудності становлять близько 37 % від загальної кількості засуджених [5, с. 43].

Таким чином, суб'єктами даного виду профілактики мають бути і працівники установи, які отримали знання з основ пенітенціарної психіатрії. З 2011 р. в Україні діє спеціалізований вищий заклад – Інститут кримінально-виконавчої служби, який підпорядковується ДПтС України, а з питань забезпечення навчального процесу – МВС України.

Певною мірою ми погоджуємося з думкою Ю. М. Антоняна про те, що особистість є джерелом злочинних дій, і це визначає необхідність зосередження основних виховних зусиль саме щодо неї. Такий підхід, у свою чергу, вимагає індивідуальної роботи з конкретним засудженим, тобто в бесідах із ним необхідно увесь час звертати його увагу на власну винуватість у скоєному злочині без перенесення вини на інших людей чи обставини, адже дослідження свідчать, що засудженні майже завжди обвинувачують у власних злочинах будького, але тільки не себе [3, с. 7]. За таких умов засуджені не можуть бути перевиховані, оскільки не отримують навичок володіння суб'єк-

тивними механізмами власної злочинної активності і тому залишаються не здатними керувати своєю поведінкою в майбутньому, що підвищує вірогідність рецидиву злочинної поведінки безпосередньо в МПВ і після звільнення.

Суб'єктами індивідуальної роботи слід назвати насамперед штатних психологів, проте сучасна практика свідчить, що таких осіб на кожну виправну установу не вистачає. Зокрема, у 2011 р. в одеських колоніях у середньому на одного штатного психолога припадало від 450 до 500 ув'язнених [6].

Окремо хотілося б відзначити роль релігії, яка, безперечно, має певні засоби виховного (морального) впливу на засуджених. Деякі науковці висловлюють пропозиції про доцільність уведення у виправних колоніях штатних священнослужителів. Такий експеримент намагаються впровадити в Російській Федерації [7]. Утім, ми не поділяємо таких думок, оскільки одразу постає питання про віддання переваги певній релігії, що може бути розтлумачено як нерівність щодо представників інших релігійних конфесій. У цьому аспекті більш прийнятним є допомога церкви як громадської організації шляхом співпраці з виправними установами.

Отже, підсумовуючи викладене, можна сказати, що викорінення злочинності серед засуджених принципово неможливе, так само як і ліквідація злочинності взагалі. Проте метою спеціально-кримінологічних та індивідуальних заходів протидії злочинності в МПВ є зниження рівня такої злочинності, зменшення кількості тяжких та особливо тяжких злочинів проти особи. При цьому особистість засудженого є першочерговим об'єктом протидії на вказаних рівнях, хоча й не єдиним, оскільки, на нашу думку, успішне досягнення профілактичної мети залежить від того, наскільки характер, обсяг та інтенсивність запобіжного впливу відповідає не тільки особливостям особи, а й особливостям найближчого її оточення (мікрогрупи, в якій вона перебуває).

Реалізація спеціально-кримінологічних та індивідуальних заходів протидії злочинності в МПВ залежить від розширення штату лікарів-психіатрів, психологів при кожній виправній колонії. Крім того, спеціалізоване навчання майбутніх працівників зазначених установ вимагає засвоєння ними знань із пенітенціарної конфліктології, пенітенціарної психіатрії та психології, кримінопенології.

Список використаної літератури

1. Лукашевич С. Ю. Попередження злочинності засуджених в місцях позбавлення волі : монографія / С. Ю. Лукашевич. - Х. : Вапнярчук Н. М., 2006. - 104 с.

2. Кримінологія (Особлива частина) : навч. посіб. / кол. авт.: Блага А. Б., Васильєв А. А., Давиденко Л. М. та ін. ; за заг. ред. О. М. Литвинова ; наук. ред. серії О. М. Бандурка. – Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2011. – 347 с.

3. Антонян Ю. М. Личность преступника – индивидуальная профилактика преступлений: сопоставление и выводы / Ю. М. Антонян // Личность преступников и индивидуальное воздействие на них. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1989. – С. 3–10.

4. Лісіцков назвал загальну кількість засуджених в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radioera.com.ua/eranews/?idArticle=41390>.

5. Хорватова О. Вплив психічних аномалій на призначення та відбуття покарання / О. Хорватова // Юридичний журнал. – 2006. – № 3. – С. 42–45.

6. В Одесских колониях не хватает психологов для реализации программы ресоциализации заключенных [Электронный ресурс] / МОСТ-Одесса. – Режим доступа: <http://www.most-odessa.info/news/society/19812.html>. – 2011. – 11 апр.

7. В колонии № 2 Липецка появился штатный тюремный капеллан [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://gorod48.ru/news/56380>. – 2012. – 12 мар.

Надійшла до редколегії 20.04.2012

РУБАН Е. П. СПЕЦИАЛЬНО-КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЕ И ИНДИВИДУАЛЬНЫЕ СПОСОБЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ПРЕСТУПНОСТИ В МЕСТАХ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ

Раскрыта суть специально-криминологических и индивидуальных способов противодействия преступности в местах лишения свободы. Приведены виды указанных способов, которые используются правоохранительными органами и негосударственными организациями. Дана характеристика воспитательному воздействию на сознание, чувства, волю осужденных лиц.

RUBAN K. THE SPECIAL AND CRIMINOLOGICAL AND INDIVIDUAL MEASURES OF CRIME PREVENTION AT THE PLACES OF IMPRISONMENT

The content of special and criminological and individual measures of crime prevention at the places of imprisonment are revealed. The types of mentioned measures which are used by law enforcement and non-state organizations are given. The characteristic of educational influence upon the consciousness, senses and will of such persons is presented.

УДК 343.98(477)

Р. Л. СТЕПАНЮК,

кандидат юридичних наук, доцент,

начальник кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії

факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства та дізнання

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ В СОЦІАЛЬНО-БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

Розглянуто основні різновиди злочинів, що вчиняються в соціально-бюджетній сфері України в сучасний період. Запропоновано авторське визначення соціально-бюджетної сфери як специфічної області діяльності, пов'язаної із формуванням, розподілом і використанням бюджетних та інших державних коштів, використанням державного і комунального майна, при реалізації соціальної функції держави. Вказано перспективні напрями формування окремих криміналістичних методик розслідування злочинів, характерних для цієї сфери.

Конституцією України передбачено право громадян на соціальний захист, що гарантується державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; ство-

ренням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними. До сфери соціального захисту входять і гарантовані державою пенсії, інші види соціальної допомоги і виплати, забезпечення громадян, що потребують соціального захисту, житлом,